

СТРУКТУРНІ ТА СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ OKAZІОНІМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ДЖ. К. РОЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І ФІЛОСОФСЬКИЙ КАМІНЬ»)

Кузєбна В. В.

Черкаський державний технологічний університет

У статті розглянуто фентезі як гібридний жанр літератури та okazіональні лексичні утворення як одну з його характерних ознак. Досліджено способи авторського словотворення okazіональних онімів, що знаходять відображення у фентезійному романі Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь». Обґрунтовано актуальність наукової розвідки й проаналізовано стан вивчення проблематики англійського словотвору загалом та індивідуально-авторських утворень зокрема.

Окреслено низку ознак, опертя на які уможливають виокремлення okazіонімів з-поміж інших різновидів неологізмів. Особливу увагу приділено установавленню словотвірних моделей, які використовуються задля утворення зазначених лексем. З урахуванням аналізу теоретичних праць, присвячених вивченню різноманітних аспектів словотвору, визначено, що найбільш продуктивними словотвірними моделями для номінації індивідуально-авторських онімів є словоскладання, афіксація, скорочення, запозичення, семантичні способи словотвору, конверсія та вигадання слів. Однак помічено, що поряд з традиційним словотворенням високим ступенем продуктивності характеризуються ненормативні, або okazіональні, способи (коли автор вигадує власні словотвірні моделі) творення.

У результаті дослідження okazіональних онімів, що функціонують у структурі аналізованого художнього твору, виявлено продуктивні й непродуктивні способи творення. Зафіксовано високу продуктивність словоскладання, у межах якого вирізняють декілька словотвірних моделей. Простежено особливості застосування афіксального словотворення, прикметною ознакою якого є залучення до процесу номінації okazіонімів лише суфіксальних моделей.

З'ясовано, що серед ненормативних способів творення найбільшою продуктивністю характеризується семантичний спосіб з його різновидами – семантичною деривацією та метафоричним перенесенням. Найменш продуктивними способами творення індивідуально-авторських онімів є конверсія, запозичення та моделі комбінованого словотворення. Неабияку увагу приділено аналізу okazіональних онімів, які постали за допомогою так званих okazіональних словотвірних способів і моделей. Творення таких дериватів (вони виявилися найбільш продуктивними в досліджуваному творі) підпорядковується певним словотвірним правилам або нормам.

Ключові слова: okazіоналізм, okazіонім, жанр фентезі, авторське словотворення, способи словотворення, продуктивні/непродуктивні словотвірні моделі.

Kuzebna V. V. Structural and word-forming peculiarities of proper nonce-words (case study of J. K. Rowling's novel "Harry Potter and the Philosopher's Stone"). The article focuses on fantasy as a hybrid literature genre as well as nonce-words as its specific feature. The ways of author's proper nonce-words formation are under consideration. The material of the research is J. K. Rowling's fantasy novel "Harry Potter and the Philosopher's Stone". The relevance of the research has been justified and the publications concerning the main topic of our research have been analyzed.

Some specific features of proper nonce-words, which help distinguish them among other lexical units, have been defined. Special attention was given to the analysis of the word-building patterns used for forming proper nonce-words. On analysing major theoretical works studying various aspects of word-formation processes we managed to identify the most productive word-building patterns used for occasional proper names nomination. They are composition, affixation, contraction, borrowing, semantic word-formation, conversion and inventing new words. Furthermore, it was recognised that some non-traditional ways of word-building – when an author creates his own word-forming models – are characterised by high-productivity.

Having researched proper nonce-words taken from the analysed novel, some productive as well as non-productive word-forming models have been defined. The most productive one is word composition which includes several subtypes. The peculiarities of affixation which is characterised by the exceptional use of suffix models only are taken into consideration. However, prefix derivation remained beyond the writer's attention. Semantic way of word-building, together with semantic derivation and metaphor transference, is considered to be the most productive among non-traditional ways of word-formation.

In addition, it should be noted that the least productive ways of forming proper nonce-words are conversion, borrowing and the combined word-forming models. Much attention is given to those occasional proper names whose formation has been based on the author's word-building patterns the specific feature of which is high-productivity.

Key words: nonce-word, proper nonce-word, fantasy genre, author's word-formation, ways of word-formation, productive/non-productive word-formation models.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Мова – система, яка постійно зазнає змін, що є неодмінною характерною особливістю її розвитку. Лексико-семантичний рівень мови, порівняно з усіма іншими, характеризується високим ступенем проникнення і є найбільш відкритим та рухливим. Він постійно поповнюється новими словами, що спричинено внутрішніми й зовнішніми мовними змінами. Тому не дивно, що сучасна лінгвістика всебічно вивчає нові номінативні одиниці лексичного рівня. Словотвір залишається одним із основних джерел поповнення лексичного складу сучасної англійської мови [11, 73].

Активні словотвірні процеси, що відбуваються в сучасній англійській мові, є плідним джерелом збагачення й постійного розвитку лексику. Беззаперечно, що однією з продуктивних сфер функціонування нової лексики є стиль художньої літератури, який акумулює всі стилі та відображає загальний розвиток мови. Така тенденція спричинена як природою самого художнього стилю, спрямованого на емоційний вплив, що втілюється за допомогою різноманітних засобів вираження мовлення, так і появою певних інноваційних технік, створених авторами з тією ж метою. Подібні інновації в межах певних літературних жанрів приводять до появи одного з видів нової лексики – індивідуально-авторських новотворів [4, 1]. На позначення індивідуально-авторських новотворів у науковій літературі є декілька терміноназв: «індивідуальні слова», «авторські або індивідуально-авторські неологізми», «стилістичні або індивідуально-стилістичні неологізми», «неологізми контексту», «одноразові неологізми», «літературні неологізми», «слова-саморобки», «слова-експромти», «слова-метеори», «неологізми поета або поетичні неологізми», «оказіоналізми» [3, 164]. Такі лексичні новотвори є позасистемними мовленнєвими явищами, що ілюструють шляхи та форми розвитку мови певного періоду, відображають взаємодію між мовою і мовленням, а також оновлюють словотвірний потенціал тієї чи тієї мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми словотвору в англійській мові перебувають у фокусі уваги таких українських дослідників, як І. Андрусак, Н. Бабенко, Ю. Зацний, В. Перебийніс, О. Турчак та ін. Словотвірні механізми семантичної деривації та властивості семантики похідних слів вивчають Л. Медведева, Р. Розіна, Н. Тропіна, D. Cruise, P. Gardenfors, K. Nilsen. Низку наукових розвідок присвячено з'ясуванню ролі окремих способів словотвору в збагаченні словникового складу сучасної англійської мови (Н. Бабенко, І. Гусак, Ю. Зацний). Дослідженню проблем неологізмів та індивідуально-авторських лексем як лінгвістичного явища, вивченню різноманітних аспектів функціонування новоутворень в різних типах текстів приділено увагу у працях М. Бакіна, А. Березовенко, А. Брагіна, О. Габінської, Г. Вокальчука, І. Дегтяр, О. Земської, О. Ликова, В. Лопатіна, О. Сеньків, Р. Намітокової, Н. Фельдмана, Е. Ханпіри та ін. Проблему функціонування okazіональних утворень у творах різних літературних жанрів порушували у своїх студіях як вітчизняні (О. Винарчик,

О. Солодова, І. Шпак та інші), так і зарубіжні мовознавці (M. Dziwisz, E. Partridge, E. S. C. Weiner, K. G. Wilson та ін.).

Однак, попри різноаспектне вивчення okazіональних лексичних одиниць, досі залишаються дискусійними такі питання, як структурні й словотвірні особливості okazіоналізмів, а також специфіка їх функціонування в художньому творі.

Беззаперечним залишається те, що останнім часом художня література набуває ще більшої популярності, адже стрімко розвивається та набуває нових художніх форм. Особливо це стосується жанру фентезі, де автор намагається зацікавити та розважити читача, створюючи можливі світи, дивних істот, мову, якою розмовляють персонажі, і з цією метою придумує незвичайні лексичні одиниці – okazіоналізми. При розгляді okazіоналізмів у жанрі фентезі видається доцільним зосередитися на okazіональних онімах (оказіонімах).

Зацікавленість лінгвістів проблемами okazіонального словотворення протягом останніх десятиліть постійно зростає. Багато сучасних лінгвістів розробляють цю тему. Серед них можна назвати праці І. Александрук, Н. Арутюнової, М. Бакіної, О. Гагинської, О. Земської, І. Комарової, О. Ликова, В. Лопатіна, І. Улуханова, Е. Ханпіри та інших.

Слід наголосити, що фентезі є порівняно молодим літературним жанром, адже сформувався приблизно в середині ХХ століття і отримав подальший розвиток у творчості таких письменників, як М. Стюарт, Енн Маккефрі, Р. Говард, Г. Л. Олді, К. Паоліні, Урсула ле Гуїн, Д. Він Джонс а також К. Льюїс та Дж. Р. Р. Толкін, Енн Райс, Дж. К. Ролінг та ін. Однак вважаємо за потрібне зазначити, що жанр фентезі небезпідставно вважають гібридним жанром, адже йому притаманно багато рис, які споріднюють його з іншими, серед іншого й більш ранніми жанрами та напрямками літератури й мистецтва, такими як літературна і народна казка, альтернативна історія, криптоісторія, наукова фантастика тощо.

У царині наукових досліджень особливий інтерес становлять семантичні та структурно-словотвірні особливості онімів у жанрі фентезі. Це зумовлено специфікою жанру, а саме наявністю об'єктів, суб'єктів і явищ, які потребують нової номінації. Власне тому в цьому літературному жанрі функціонує значна кількість авторських онімів, які несуть велике смислове навантаження, допомагають створити портретні дескрипції героїв, описати незвичайні локації, де відбуваються події. Тому не дивно, що науковці активно досліджують поетичну ономастику чи оноματοпоетику з неодмінним акцентом на лінгвістичному вивченні специфіки та закономірностей функціонування власних назв у художньому тексті [8, 121].

Формулювання мети й завдань статті. Метою нашого дослідження є вивчення специфіки функціонування okazіонімів у жанрі фентезі на матеріалі твору Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь». Вибір об'єкта дослідження не випадковий, адже авторка твору – відома англійська письменниця Джоан Ролінг, популярність якої не тільки не згасає, а й продовжує зростати. Її творчий доробок

заслужено вважають літературним феноменом, а серія романів про хлопчика-чарівника Гаррі Поттера здобула всесвітнє визнання завдяки унікальній письменницькій майстерності та неповторному авторському стилю. З 90-х років минулого століття ці твори стали світовими бестселерами. Мова персонажів романів Дж. К. Ролінг є надзвичайно образною, емоційно забарвленою, багатою на стилістичні засоби та прийоми, які допомагають краще передати глибинний підтекст, задуманий авторкою. Твори письменниці – це невичерпний та актуальний матеріал для наукового вивчення. На неабияку увагу заслуговує авторський ідіолект, специфічною ознакою якого є екстенсивне вживання оказіональних утворень, більшість з яких є онімами. Таким чином, поставлена мета передбачає виконання низки завдань: 1) проаналізувати словотвірну будову оказіонізмів; 2) виявити й дослідити основні словотвірні моделі, які використовувє авторка задля створення оказіональних онімів; 3) визначити ступінь продуктивності/непродуктивності аналізованих способів словотворення. Матеріалом дослідження послуговували 222 оказіональних оніми, одержані способом суцільного відбору з тексту художнього твору «Гаррі Поттер і філософський камінь».

Виклад основного матеріалу дослідження. Оказіональні одиниці є досить нестандартними мовленнєвими утвореннями, які мають низку особливостей, що вирізняють їх з-поміж корпусу інших неологічних одиниць. Такі їхні характерні риси, як експресивність, залежність від контексту, ненормативність, що спричиняє появу різних підходів до класифікації індивідуально-авторських лексем, докладно проаналізував О. Ликов [6, 11].

Оказіональні оніми художньої літератури є найбільш непередбачуваними та складними для аналізу, оскільки, як індивідуальні творіння автора, вони відображають його творчий задум та формують картину вторинного світу, створеного на сторінках твору. Авторські оказіоніми в романах жанру фентезі охоплюють дуже широкий пласт лексики – від абсолютно конкретних предметів і дій, які часто вже мають свою назву, до назв нових речей і здебільшого нереальних, фантастичних персонажів, серед іншого й несубстанціональних, тобто таких, про яких майже невідомо нічого, окрім імені. Робиться це для надання більшої правдивості створеному світу. Не є винятком щодо цього й роман Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь».

Творення оказіоналізмів – це складний мовленнево-розумовий процес, до якого залучено одночасно різноманітні когнітивні та мовні механізми. Більшість учених виокремлюють такі когнітивні механізми, як: аналогія, асоціація, опозиція, меліорація, асиміляція, акцентування, понятійна компресія, деталізація. Мовні механізми, своєю чергою, залучають процес словотворення, у якому розрізняють такі способи, як: афіксація, словоскладання, скорочення, запозичення, семантичні способи словотвору, конверсія, вигадання слів, що складаються із багатоструктурних елементів [7, 13].

Одним із найпродуктивніших способів творення нових слів у фантастичній літературі є вигадання

слів. Нові лексичні одиниці можуть бути утворені із морфем або повнозначних слів, що входять до лексичного складу мови, інші належать до вигаданих мов і є контекстуально вмотивованими [9, 240]. Під час дослідження фактичного матеріалу ми виявили, що авторка надає перевагу нетрадиційному способу утворення нових номінаційних одиниць на позначення магічних реалій, поєднуючи звичайні лексеми (загальна кількість таких лексем – 144, що становить 65% від загальної кількості). На нашу думку, такий спосіб цілком можна вважати інноваційним. Варто зазначити, що іноді такі словосполучення функціонують як неподільна єдність (*Grow-Your-Own-Warts kit, Tongue-Tying*), але здебільшого вони зберігають статус словосполучення, де лексеми поєднані так уміло, що максимально характеризують магічний світ поттеріани (*Madam Malkin's Robes for All Occasions, Dragon Breeding for Pleasure and Profit, Bettie Bott's Every Flavor Bean, the uprising of Elfric the Eager* тощо). У створенні оказіональних онімів письменниця час від часу послуговується принципом шифрування, який можна кваліфікувати як елемент гри з читачем. Так, наприклад, другий компонент у словосполученні *Mirror of Erised* утворено шляхом перестановки літер і, дешифрувавши його, реципієнт отримує назву *the Mirror of Desire: Now, can you think what the Mirror of Erised shows us all?* (1, 171).

Викладений матеріал дає нам підстави стверджувати, що нові слова можуть з'являтися в мові двома способами: узуальним (словоскладання, афіксація, словозлиття, скорочення, аналогія, модуляція, редуплікація, конверсія) з використанням наявних словотвірних моделей і ненормативний, або оказіональний, коли автор вигадує власні способи творення. Цілком виправдано, що аналіз таких лексичних новоутворень може надати філологу-дослідникові серйозну допомогу в з'ясуванні значення неологізму, а перекладач зможе обрати адекватний спосіб відтворення оніма в тексті перекладу.

Аналіз авторських оказіональних онімів, які функціонують у творі Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь», дав змогу з'ясувати, які способи словотворення і які словотвірні моделі беруть участь у їх творенні.

З-поміж узуальних способів словотворення найбільш продуктивним у творенні оказіональних онімів у дібраному фактичному матеріалі є словоскладання, сутність якого полягає у складанні двох основ, як правило, омонімічних словоформам (всього 33 лексеми, що становить 15% від загальної кількості). З урахуванням лексичного значення компонентів, які входять до складу авторського оказіоналізма-складного слова, вдалося з'ясувати значення всього комплексу. Наприклад, складна сполука *Remembrall* (повсякденний предмет у магічному світі, куля, яка нагадує те, що Ви забули) [12] утворена складанням дієслова *remember* (при цьому голосний звук останнього складу опускається задля милозвучності) і займенника *all*: *Scowling, Malfoy quickly dropped the Remembrall back on the table* (1, 115).

Словоскладання реалізоване кількома словотвірними моделями, зокрема:

1. Модель «дієслово + іменник»: *Griphook* (гоблін, який працює в найбільшому та найкращому магічному банку) утворене поєднанням дієслова *to grip* з іменником *a hook*. Назва одного із чотирьох факультетів Хогвартсу *Hufflepuff* була утворена за такою ж схемою: дієслово *to huffle* + іменник *a puff*. Якщо поглянути на це слово із фразеологічної точки зору, то знайдемо вбудований фразеологічний зворот *Huff and puff*, що означає «пихкати від втоми після важкої роботи». Авторський вибір щодо поєднання саме цих лексем не випадковий з огляду на семантичне навантаження, адже студенти факультету мали репутацію працелюбів.

2. Модель «іменник + іменник»: назва ще одного факультету Хогвартсу *Ravenclaw* була створена за допомогою складання іменників *a raven* + *a claw*: *The four houses are called Gryffindor, Hufflepuff, Ravenclaw, and Slytherin* (1, 90). За подібною моделлю сформоване прізвище студентки першого курсу *Mandy Brocklehurst*, у якому поєднуються два іменники *brock* + *hyrst*. Прикметно, що *Brocklehurst* – реальне англійське прізвище за часів Середньовіччя, яке має в складі реалії того часу: іменник *brock* (*badger*) та другий іменник *hyrst* (*wooded hill, a favourite haunt of badgers*).

3. Модель «прикметник + іменник»: один з учнів школи магії має прізвище *Longbottom*, утворене поєднанням прикметника *long* + іменник *a bottom*. Перша частина okazіоналіма *a Cleansweep Seven* постала за допомогою прикметника *clean* + іменника *sweep*: *We'll have to get him a decent broom, Professor – a Nimbus Two Thousand or a Cleansweep Seven* (1, 120).

Не останнє місце у словотвірній парадигмі твору займають складні сполуки, утворені шляхом поєднання декількох слів, які належать до різних частин мови. Наприклад, у складі шестикомпонентного okazіоналіма *He-Who-Must-Not-Be-Named*, який може вважатися неподільною лексичною єдністю (після великої катастрофи, розрухи, незліченної кількості вбивств та трагедій маги почали боятися імені того, хто це зробив, і стали називати його цим ім'ям, адже вважалося, що його ім'я приверне лихо або навіть смерть), ми розрізняємо особовий займенник однини *He*, відносний займенник *Who*, модальне дієслово *Must*, заперечну частку *Not*, неозначено-особову форму дієслова *Be* та дієприкметник *Named*.

I think we must expect great things from you, Mr Potter <...> After all, He-Who-Must-Not-Be-Named did great things – terrible, yes, but great (1, 85).

Ще одним прикладом словотворення є трикомпонентна сполука *You-Know-Who*, яка складається з особового займенника *You* дієслова *Know* і відносного займенника *Who*.

Загалом у сучасній англійській мові афіксація вважається найбільш продуктивним способом словотворення. Однак аналіз словотвірних особливостей okazіональних онімів уможливив з'ясувати, що афіксальний спосіб словотворення не є продуктивним, про що свідчить незначна кількість лексичних одиниць, сформованих цим шляхом (17 okazіоналімів, що становить 8%). Серед okazіоналімів, у творенні яких беруть участь афікси, найбільш продуктив-

ним виявився суфіксальний спосіб, прикладом чого може слугувати лексема *The Put-outer* (пристрій, який у потрібний момент поглинає все світло, а коли потрібно його увімкнути, за першим покликом чарівника його вмикає) [12], утворена від постпозитивного дієслова *to put out* з додаванням суфікса *-er*, який у контексті твору вказує на предмет, а не на особу.

Dumbledore slipped the Put-Outer back inside his cloak and set off down the street toward number four, where he sat down on the wall next to the cat (1, 6–7).

Ще одним прикладом суфіксації з використанням цього ж словотворчого засобу може слугувати okazіоналім *Bludger* [12] (чарівний м'яч у квидичі, який гравці передають за допомогою дубинки). Його утворено за моделлю «V + -(e)r»: *bludge* + (e)r → *bludger*. Слід наголосити, що словотвірна модель «V + -(e)r» є найбільш продуктивною в межах аналізованих okazіональних сполук, свідченням чого є низка слів-дериватів: *a Seeker* ← *seek* + *-er*; *Keeper* ← *keep* + *-er*; *Chaser* ← *chase* + *-er*. Іншим іменниковим суфіксом, за допомогою якого постають okazіональні оніми, є суфікс *-less*: наприклад, *toadless*, репрезентований словотвірною моделлю «N + *-less*». Використання цього суфікса виявляє найменший ступінь продуктивності.

У дібраному фактичному матеріалі не засвідчено жодного okazіоналізму, утвореного внаслідок префіксації, проте достатньо поширеними є нові слова, що постали комбінуванням префікса і суфікса водночас, тобто префіксально-суфіксальним способом. Найбільшу частотність у такій комбінації виявляють префікси із заперечним значенням *non-*, *un-*. Вони представлені в моделях «Prefix + V + Suffix», наприклад: *nonexplodable luminous balls* (описує чарівні мерехтливі кульки, які неможливо лопнути); «Prefix + Proper Noun + Suffix», наприклад: *UnDursleyish* (вживається задля опису будь-яких речей, які не прийнятні та безглузді, на думку родичів Гаррі Поттера та родини Дурслі, члени якої не вірять у такі речі, як магія) [12].

До комбінованих способів відносять також поєднання словоскладання й суфіксації. Однак такі випадки поодинокі й не типові для словотворення okazіоналімів, вжитих у досліджуваному творі (2 лексеми, що становить 1%). Прикладом такого способу може вважатися сполука *Leg-Locker Curse* (закляття для знешкодження супротивника шляхом повного його знерухомилення, а саме зв'язування ніг) [12], де перший компонент утворено словоскладанням та суфіксацією водночас.

How he had managed to climb through the portrait hole was anyone's guess, because his legs had been stuck together with what they recognized at once as the Leg-Locker Curse (1, 174).

Паралельно з узуальним словотворенням, творення нових лексем і поповнення сучасного словникового складу мови відбувається шляхом лексико-семантичної, або семантичної деривації, сутність якої полягає у породженні нових значень слів, що зумовлює перебудову їхньої семантичної структури. При цьому звукова оболонка твірного слова залишається незмінною, але слово набуває нового

значення і стає похідним, наприклад: 1) *wallpaper* – шпалери; 2) *wallpaper* – заставка на робочому столі комп'ютера; 1) *hamster* – хом'як; 2) *hamster* – бездротова комп'ютерна миша. Акт семантичного словотворення зводиться до переходу семми слова в окреме слово [5, 131].

Аналіз оказіональних онімів засвідчив, що семантична деривація є досить продуктивним способом творення зазначених лексичних одиниць (15 лексичних одиниць, що становить 7%). У художніх творах жанру фентезі зображені нереальні світи, у яких функціонують такі реальні явища і поняття, як грошові одиниці, що мають відповідні назви. Так, у романі «Гаррі Поттер і філософський камінь» золота монета називається *galleon*, срібна – *sickle*, а звичайна монета – *knut*. Лексема *galleon* має іспанське походження і може вважатися іншомовним запозиченням, адже в іспанській мові вживається на позначення «судна, яке у XV–XVII століттях використовували з торгівельною чи військовою метою» [14]. Саме в цей історичний період розвитку іспанської колонізації галеони використовували для перевезення золотих запасів інків та ацтеків. Слово *sickle* має значення «серп». Таким чином, до вже відомих значень цих слів додалися нові значення, які реалізуються в контексті твору. *Knut* – ім'я короля Данії, Англії та Норвегії, роки правління якого припадають на період з 1016 до 1035. Його ім'я увійшло в історію як ім'я надзвичайно жорстокого, владного та пристрасного до збагачення правителя [14]. У цьому прикладі відбуваються процеси перекатегоризації та деперсоніфікації, адже лексема перейшла з категорії власного імені людини до категорії загальних назв предметів можливого світу. Слід наголосити, що значну кількість слів, які набули нового значення, Джоан Ролінг використала для позначення явищ і предметів, що стосуються спортивної гри *Quidditch*, дуже популярної в магічному світі. Наприклад, загалом лексема *seeker* «мисливець, шукач» експлікує нейтральне значення, проте у творі вона отримує нове значення «ловець», тобто гравець у команді, який повинен спіймати золотий сніч. Іншим прикладом семантичної деривації є лексема *snitch*, яка входить до складу оказіонального словосполучення *the Golden Snitch*. Нейтральний реєстр лексеми *a snitch* «інформатор, стукач» у межах твору набуває нового значення, позначаючи «малесенький м'яч із крильцями і розміром із волоського горіха, який має спіймати ловець» [12]. Наступні три назви гравців квідичу *beaters*, *chasers* та *keeper* у контексті роману не набувають власне нового значення, натомість частково зберігають свою семантичну сутність, адже ці гравці підпорядковуються правилам вигаданої Дж. Ролінг гри в магічному світі, діють за її правилами та виконують типові тільки для неї дії.

Now, Quidditch is easy enough to understand, even if it's not too easy to play. There are seven players on each side. Three of them are called Chasers (1, 133).

Метафоричне перенесення є найбільш поширеним механізмом семантичної деривації серед неологічних одиниць, що функціонують у творах жанру фентезі. Утворення неологізмів відбувається внаслідок перенесення найменування за двома

типами: наділення неживих предметів якостями і властивостями осіб чи інших істот, тобто перенесення найменування з живого на неживе; наділення неживих предметів якостями і властивостями інших неживих предметів, тобто перенесення назви з неживого на неживе [2, 7].

Під час аналізу роману Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» виявлено функціонування оказіональних онімів, утворених шляхом метафоричного перенесення. Так, оказіонізм *Black Sirius* – власне ім'я представника роду чаклунів, які сповідували ненависть до всіх, хто не мав магічних здібностей. У межах твору *Ciriyus* є одним із небагатьох, хто виступив проти усталених сімейних цінностей, за що і був покараний. Ім'я героя походить від астроніма *Ciriyus* – найяскравішої зірки. Шляхом метафоричного перенесення у власному імені людини концептуалізуються характерні ознаки зірки – яскравість та унікальність. Слід зазначити, що лексема *Ciriyus* має давнє шумерське походження, де вона мала значення «собака сонця» [15]. Саме ця лексема дала назву сузір'ю Великий Пес, у якому власне і розташована зірка. Персонаж *Ciriyus Блек* теж був наділений магічною здатністю трансформуватися в собаку. Таким чином, основою метафоричного перенесення виступає форма сузір'я [2, 8].

Загалом утворення оказіонізмів шляхом семантичної деривації, різновидом якої є метафоричне перенесення, може вважатися продуктивним способом словотворення, про що свідчить низка прикладів 9 лексичних новотворів, що становить 4% від загальної кількості утворених шляхом семантичної деривації). Так, наприклад, порейонізм «*nimbus*» (*Nimbus Two Thousand*), який вживається на позначення марки найкращої і найшвидшої мітли, утворено цим способом: *Harry clambered onto his Nimbus Two Thousand* (1, 148). Лексемі *nimbus* запозичено з латинської мови, де вона вживається на позначення «яскравої хмаринки навколо голови Бога, німба» [1, 72]. В основі метафоричного перенесення лежить здатність літати в небі. Отже, шляхом метафоричного перенесення у назві предмету можливої реальності реалізуються властивості абстрактного об'єкта.

Наступним прикладом утворення оказіонального оніма за допомогою метафоричного перенесення є прізвисько вчительки школи магії *Madam Hooch*, яке утворене від назви низькоякісного алкогольного напою, схожого на віскі: *Madam Hooch gave a loud blast on her silver whistle* (1, 148). Творення нової лексичної одиниці відбулося завдяки процесу персоніфікації, загальна назва перейшла до категорії онімів. Процес перекатегоризації репрезентовано переходом назви алкогольного напою до категорії онімів. Як і віскі, *Madam Hooch* має неприродний жовтий колір очей, тож ознакою метафоричного перенесення виступає колір [10, 158].

Словотворення внаслідок запозичення слів з інших мов або з підсистем певної мови не характеризується високим ступенем продуктивності (всього 6 лексем, що становить 3%). Для номінації явищ і понять, які є невід'ємною частиною художнього світу, Дж. Ролінг надає перевагу лексемам латинського походження. На думку деяких дослідників,

екстенсивне вживання слів-латинізмів може бути обумовлене історичним минулим мови, адже латинська мова вважалася мовою таємничої науки алхімії, яка пов'язана з чарівництвом. Особливо багато латинських слів Дж. Ролінг використовує в закляттях, які є невід'ємним та ключовим елементом магії. Так, у заклятті *Petrificus Totalus*, яке здатне паралізувати, за основу взяті англійські слова, запозичені з грецької та латинської мов – *petrify* у значенні «перетворювати на камінь» (від грец. *petra* – камінь) і *total* – «повний, абсолютний» (від *totalis* (середньовічна латинь), *totus* (класична латинь)). Назва закляття *Alohomora*, яке відчиняє замки, походить від латинського *alo hoc mora* – «я долаю перешкоди» та другий варіант – комбінація гавайського *aloha* («прощай») із латинським *mora* («перешкода») [13]. Закляття левітаційних чар *Wingardium Leviosa*, завдяки чому чарівник може підняти у повітря будь-який предмет, складається з англійського дієслово *to wing* у значенні «літати», латинського *arduus*, що означає «крутий, високий, той, що високо підіймається».

“Wingardium Leviosa!” he shouted, waving his long arms like a windmill. “You’re saying it wrong,” Harry heard Hermione snap. “It’s Wing-gar-dium Levi-o-sa, make the “gar” nice and long” (1, 127).

Стосовно лексичного компонента *Leviosa* можемо зробити припущення, що слово походить від латинського *levo*, яке має значення «підіймати, злітати». Разом усі ці елементи можна дешифрувати як «підіймати вгору». Закляття задля знешкодження супротивника способом повного зв'язування його ніг отримало назву *Locomotor Mortis* й, цілком ймовірно, утворене сполученням англійського прикметника *locomotor* (опис або відношення до переміщення) та іменника латинського походження *mortis* (смерть), лексична єдність яких реалізує значення «смерть переміщенню», тобто перешкоджання або тимчасове зупинення руху [12].

Наступним способом словотвору, який авторка використовує для утворення оказіональних онімів, є конверсія, сутність якої полягає в переході однієї частини мови до іншої (всього 5 оказіонімів, що становить 2%). У творі «Гаррі Поттер і філософський камінь» цей процес здебільшого стосується переходу загальних назв у власні або переходу власних назв у загальні. Так, наприклад, ім'я і прізвище персонажа твору *Filch Argus* – наглядяч у школі магії – повністю розкривають його риси характеру [12]. Провівши семантичний аналіз, можемо визна-

чити, що прізвище героя походить від англійського дієслова *to filch* й означає «красти»: *This isn't safe – she might have gone for Filch, I bet she heard us* (1, 169). Отже, відбувся процес субстантивзації і лексема з категорії дієслова перейшла до розряду іменників. Зоонім *Fluffy* – ім'я велетенського триголового собаки – утворене шляхом конверсії, адже прикметник *fluffy* «пухнастий» перейшов у категорію іменника: *“Anyway, we’ve never had any proof Snape found out how to get past Fluffy”* (1, 211). Прізвище ще одного персонажа поттеріани *Dedalus Diggle* утворилося конверсією дієслова *to diggle* у власну назву. А от у словосполученні *a Weasley sweater* ми можемо спостерігати зворотний процес, коли прізвище *Weasley* із категорії власних назв стає прикметником для позначення особливих светрів, які місіс Візлі (Mrs. Weasley) плела на Різдваїні свята.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, можна зробити деякі узагальнення стосовно особливостей процесу словотворення оказіональних онімів, які знаходять відображення у творі Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь». Задля творення індивідуально-авторських онімів авторка послуговується оказіональним способом, про що свідчить значна кількість аналізованих лексичних утворень (142 одиниці). Застосування власного способу створення словосполучень допомагає збагатити описуваний, змальований, створюваний нею всесвіт. З-поміж корпусу оказіональних онімів, утворених узуальним словотвірним способом, найбільшим ступенем продуктивності характеризується словоскладання (33 оказіоніми) та афіксація (17 лексем). Прикметно, що у використанні афіксального словотворення Дж. К. Ролінг обмежилася винятково суфіксальними словотвірними моделями. Не менш продуктивним способом творення оказіонімів виявилася семантична деривація – 15 лексем, більшість з яких (9 новоутворень) постали внаслідок метафоричного перенесення. Найменш продуктивними способами поповнення лексичного складу твору письменниці творення є запозичення (6 лексичних одиниць), конверсія (5 лексем), а також модель комбінованого словотворення (2 оказіоніми).

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у продовженні досліджень механізмів творення неологізмів та оказіоналізмів у творчому доробку письменниці, а також їх входження в систему сучасної англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрук І. В. Вербалізація можливих світів у жанрі фентезі (на матеріалі творів сучасних англійських та американських авторів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2011. 255 с.
2. Александрук І. В. Семантична деривація як один із способів творення неологізмів жанру фентезі (на матеріалі творів сучасних американських та британських авторів). *Проблеми семантики слова, речення, тексту*. 2012. Вип. 28. С. 3–10. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pssrft_2012_28_3 (Дата звернення 11.11.2020).
3. Бойченко Л. М. Оказіоналізми як елементи поетичної моделі світу. *Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання*. Суми, 2002. С. 163–169.
4. Власенко І. В. Типи оказіоналізмів в жанрі фентезі (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2018. 20 с.
5. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфологія : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1999. 207 с.
6. Лыков А. Г. Современная русская лексикология: Русское окказиональное слово. Москва : Высшая школа, 1976. 118 с.

7. Омельченко Л. Ф., Соловійова Л. Ф. Англійські оказіоналізми-композиції. *Вісник Київського міжнародного університету. Серія «Іноземна філологія»*. Київ, 2008. С. 12–24.
8. Сеньків О. М. Індивідуально-авторська власна назва в англійському дитячому фентезі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2017. № 27. Т. 2. С. 121–125.
9. Сеньків О. М. Індивідуально-авторське словотворення у творах жанру фентезі. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2015. № 3. С. 238–244.
10. Сеньків О. М., Петриця Л. І. Семантичні неологізми в англійському дитячому фентезі. *Молодий вчений*. 2018. № 3.1 (55.1). С. 157–160. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/38.pdf> (Дата звернення 07.11.2020).
11. Тананыхина А. О. Словообразование в тексте современной британской литературной сказки. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. Языкознание и литературоведение*. 2006. Т. 2. № 19. С. 72–76.
12. Harry Potter Wiki. URL : https://harrypotter.fandom.com/wiki/Golden_Snitch (Дата звернення 05.11.2020).
13. The Daily Prophet. URL : <https://thedailyprophet.net/glossary/alohomora> (Дата звернення 05.11.2020).

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

14. Online Etymology Dictionary : URL : <http://www.etymonline.com> (Дата звернення 07.11.2020).
15. Subject Dictionary Glossary Lexicon Thesaurus : веб сайт. URL : <http://www.ats-group.net/glossary-lexicon.html> (Дата звернення 08.11.2020).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher's Stone. URL : <http://www.passuneb.com/elibrary/ebooks/Harry%20Potter%20and%20The%20Sorcerer%E2%80%99s%20Stone.pdf> (Дата звернення 15.11.2020).

REFERENCES

1. Aleksandruk, I. V. (2011). Verbalizatsiia mozhlyvykh svitiv u zhanri fentezi (na materiali tvoriv suchasnykh anhliiskykh ta amerykanskykh avtoriv) [Verbalization of the Possible Worlds in the Fantasy Genre (based on the Contemporary English and American Literature)]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Kharkiv [in Ukrainian].
2. Aleksnadruk, I. V. (2012). Semantychna deryvatsiia yak odyn iz sposobiv tvorennia neolohizmiv zhanru fentezi (na materiali tvoriv suchasnykh amerykanskykh ta brytanskykh avtoriv) [Semantic derivation as one of the ways of neologisms formation of the fantasy genre (based on the Contemporary British and American literature)]. *Problemy semantyky slova, rechennia, tekstu*, 28, 3–10 [in Ukrainian].
3. Boichenko, L. M. (2002). Okazionalizmy yak elementy poetychnoi modeli svitu [Nonce-words as elements of the poetic model of the world]. *Suchasna kartyna svitu: intehtatsiia naukovooho ta pozanaukovooho znannia*. Sumy, 163–169 [in Ukrainian].
4. Vlasenko, I. V. (2018). Typy okazionalizmiv v zhanri fentezi (na materialy anhliiskoi, nimetskoï, ukrainskoï ta rosiiskoi mov) [Types of Nonce-Words in Fantasy Genre (based on the English, German, Ukrainian and Russian Languages)]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Odesa [in Ukrainian].
5. Horpynych, V. O. (1999). Suchasna ukrainska literaturna mova: Morfemika. Slovtvir. Morfonolohiia [Modern Ukrainian Literary Language: Morphemics. Word-Building. Morphology] navch. posibnyk. Kyiv [in Ukrainian].
6. Lykov, A. G. (1976). Sovremennaya russkaya leksikologiya : Russkoe okkazionalnoe slovo. [Modern Russian Lexicology: Russian Nonce-Word]. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
7. Omelchenko, L. F., Soloviova, L. F. (2008). Anhliiski okazionalizmy-kompozyty [English compound nonce-words]. *Visnyk Kyivskoho mizhnarodnoho universytetu. Seriia «Inozemna filolohiia»*. Kyiv, 12–24 [in Ukrainian].
8. Senkiv, O. M. (2017). Indyvidualno-avtorska vlasna nazva v anhlovnomu dytiachomu fentezi [Literary proper names in English children's fantasy novels]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia*, 27 (2), 121–125 [in Ukrainian].
9. Senkiv, O. M. (2015). Indyvidualno-avtorske slovtvorennia u tvorakh zhanru fentezi [Individual author's word-formation in fantasy genre]. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriia: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 3, 238–244 [in Ukrainian].
10. Senkiv, O. M., Petrytsia, L. I. (2018). Semantychni neolohizmy v anhlovnomu dytiachomu fentezi [Semantic neologisms in English children's fantasy novels]. *Molodyi vchenyi*, 3.1 (55.1), 157–160. Retrieved from : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/38.pdf>
11. Tananykhina, A. O. (2006). Slovoobrazovanie v tekste sovremennoy britanskoy literaturnoy skazki [Word-building in the text of modern British fairy-tale]. *Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gertsena. Yazykoznanie i literaturovedenie*, 2 (19), 72–76 [in Russian].
12. Harry Potter Wiki. Retrieved from : https://harrypotter.fandom.com/wiki/Golden_Snitch
13. The Daily Prophet. Retrieved form : <https://thedailyprophet.net/glossary/alohomora>